

Висновок. Отже, на мою думку засади здійснення судочинства тісно взаємопов'язані і у сукупності становлять єдину систему. Кожна з них відіграє самостійну роль, характеризує галузь законодавства в цілому, але між ними наявні взаємозв'язки і взаємодія, які визначені єдністю мети й завдань судочинства. Дія однієї засади зумовлює дію інших. Кожна з засад не може існувати відокремлено від системи в цілому. Зміст окремих засад розкривається з урахуванням змісту засад іншої галузі права.

Література

1. Указ Президента України від 10 травня 2006р. № 361/2006.
2. Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-УІ «Про судоустрій і статус суддів».
3. Закон України від 16 жовтня 1996р. № 422/96-ВР «Про Конституційний Суд України».
4. Конституція України.
5. Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».
6. Вісник Верховного Суду України №4(128)'2011, с.25-31

УДК 342.9

В.Л. Ортинський

д.ю.н., професор,
директор Інституту права та психології,
заслужений юрист України
(Національний університет „Львівська політехніка”)

І.Ф. Хараберюш

к.ю.н., доцент
начальник кафедри спеціальної техніки,
інформатики та інформаційних технологій
(Донецький юридичний інститут МВС України)

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

Визначаються основні проблеми додержання прав і свобод людини і громадянина в сучасних умовах використання спеціальної техніки правоохоронними органами. Надаються пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: *права і свободи людини і громадянина, спеціальна техніка, правоохоронна діяльність, принципи використання техніки.*

Определяются основные проблемы соблюдения прав и свобод человека и гражданина в условиях современного использования специальной техники правоохранительными органами. Представляются предложения относительно усовершенствования действующего законодательства.

Ключевые слова: *права и свободы человека и гражданина, специальная техника, правоохранительная деятельность, принципы использования техники.*

They Are Defined main problems observance of the rights and liberties of the person and person in condition of the modern use the special technology law-enforcement organ. Introduce the offers for improvements acting legislation.

Key words: *right and liberties of the person and person, special technology, law-enforcement activity, principles of the use the technology.*

У відповідності зі ст. 3 Конституції України утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Разом з тим реалізація прав і свобод людини і громадянина не повинні порушувати права і свободи іншої особи. У свою чергу, захист чийось прав має на увазі і того, хто ці права порушує. Це зобов'язує державу вживати певних заходів щодо громадян, які порушують і зачіпають своїми діями права інших громадян. Прийняття таких заходів можуть і повинні обмежувати права громадян, які порушують закон, з метою захисту держави, суспільства й інших громадян від злочинних посягань.

Актуальність і значимість для кримінального судочинства питань правового регулювання захисту конституційних прав і свобод учасників кримінального процесу, підтверджується значною кількістю наукових праць за даною тематикою. Суттєвий внесок у розробку проблеми захисту прав і свобод людини і

громадянина при розкритті і розслідуванні злочинів внесли К.В. Антонов, Л.Б. Алексеева, С.А. Альперт, О.М. Бандурка, Р.С. Белкін, В.І. Галаган, Ю.М. Грошевий, В.В. Гевко, І.В. Гамалій, О.Ф. Долженков, О.Г. Колб, І.П. Козаченко, М.К. Кузьменко, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, Є.Г. Мартинчик, В.В. Назаров, Д.Й. Нікіфорчук, В.Л. Нор, В.Л. Ортинський, Д.П. Письменний, С.В. Познишев, М.А. Погорецький, О.П. Снігерьов, М.С. Строгович, С.М. Стахівський, С.В. Слінько, В.М. Тертишник, О.Р. Туманянц, Л.Д. Удалова, І.О. Фойницький, Г.І. Чангулі, Л.В. Черечукіна, М.Є. Шумило, В.П. Шибіко та ін.

У той же час, незважаючи на значну розробленість конституційних і процесуально-правових аспектів даної проблеми, залишаються практично не дослідженими питання, пов'язані з можливістю порушення або обмеження основних прав і свобод людини через застосування засобів спеціальної техніки при проведенні оперативно-розшукової діяльності і кримінального судочинства.

Виходячи з положень Кримінально-процесуального кодексу України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також ряду інших законів, постанов Кабінету Міністрів України, відомчих і міжвідомчих наказів і інструкцій, застосування спеціальної техніки при розкритті і розслідуванні злочинів безпосередньо торкається прав громадян, перерахованих у ст. 27-32 Конституції України, до яких відносяться: право на життя, право на повагу гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність житла, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність особистого і сімейного життя.

Крім того, може бути порушена заборона на збирання, збереження, використання і поширення інформації про приватне життя особи без його згоди, а також порушені питання честі і доброго імені громадян.

Гарантія недоторканності приватного життя, особистої і сімейної таємниці міститься не тільки у нормах Конституції України, але й у галузевому законодавстві. В ньому встановлюються конкретні підстави, умови і порядок одержання відомостей, що стосуються особистої і сімейної таємниці, чим створюються перешкоди для втручання в приватне життя, насамперед, з боку державних органів. Так, органи внутрішніх справ, СБУ, інші правоохоронні структури мають право втручатись в приватне життя громадян з використанням технічних засобів негласного отримання інформації лише при проведенні ними відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1, ст.ст. 5, 8] оперативно-розшукових заходів і в зв'язку з розслідуванням скоєних ними злочинів, або при наявності достатньої інформації про злочини, що готуються або вчинені, а також для забезпечення особистої безпеки громадян і державної безпеки (ст. 11 Закону України «Про міліцію»; ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України»; ст. 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» та ін.) [2, ст. 11; 3, ст. 25; 4, ст. 20].

Право на недоторканність приватного життя тісно пов'язане з іншим правом людини – на захист своєї честі і доброго імені, тобто таких елементів характеристики особистості, що, визначаючи право людини на пошану, повагу, визнання, є основою його положення в суспільстві. Це право може бути порушено не безпосередньо застосуванням засобів спеціальної техніки, призначених для негласного отримання інформації, а при реалізації матеріалів, отриманих у результаті їхнього неправомірного використання.

Захист честі і доброго імені припускає недопущення:

- поширення без відома людини відомостей, що стосуються його особистого і сімейного життя, якщо ці відомості можуть підірвати його репутацію в суспільстві;
- тенденційного висвітлення тих або інших рис особистості, що створює про неї одностороннє представлення;
- поширення відомостей про людину, його особистого і сімейного життя, про професійну і політичну діяльність, які не відповідають дійсності.

Порушення перерахованих вимог може спричинити як застосування передбачених законом способів захисту цивільних прав, аж до компенсації моральної шкоди (п. 1 ст. 3, ч. 3 ст. 13, п. 9 ч. 2 ст. 16, п. 4 ч. 2 ст. 23, ст. 301 ЦК України) [5], так і кримінальну, адміністративну або іншу відповідальність (ст. 182 КК України; ст. 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»; ст. 49 Закону України «Про інформацію» і ін.) [6; 7; 8].

Конституційне положення про неприпустимість збору, збереження, використання і поширення інформації про приватне життя особи є однією з гарантій закріпленої в ст. 32 Конституції права на недоторканність приватного життя. Воно покликано захистити приватне життя, особисту і сімейну таємницю від будь якого проникнення до нього з боку як державних органів, органів місцевого самоврядування, так і недержавних підприємств, установ, організацій, а також окремих громадян.

Особливе значення у світлі розглянутої проблеми дана конституційна норма набуває з-за її безпосереднього відношення до засобів спеціальної техніки, призначених для негласного отримання інформації, що використовуються при розкритті і розслідуванні злочинів, а також системам, створюваних на основі використання засобів обчислювальної техніки і зв'язку, що дозволяють перехоплювати, накопичувати і певним чином обробляти значні масиви інформації.

Окремої уваги потребують персональні дані, які Законом України «Про захист персональних даних» віднесені, крім знеособлених персональних даних, до інформації з обмеженим доступом [9, ч.2 ст. 5]. Цей закон прийнятий у відповідності до Конвенції про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних

особистого характеру, прийняту Радою Європи 28 січня 1981 року, та Додаткового протоколу до Конвенції щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних, які ратифіковані Україною [10].

В першу чергу привертає увагу відсутність у системі національного права України єдиної правової термінології понятійного апарату інформації про особу (персональні дані). Так, Закон України „Про Всеукраїнський перепис населення” відносить до них склад та родинні стосунки членів домогосподарства, стать, вік, дату і місце народження, сімейний стан, етнічне походження, мовні ознаки, громадянство, освіта, джерела засобів існування, зайнятість, міграційна активність, житлові умови [11]. На наш погляд, точніше цей термін визначає новий Законом України «Про захист персональних даних». У відповідності до нього *персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.*

Актуальність розгляду цього питання обумовлена необхідністю, поряд із створенням умов для розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій, впроваджувати засоби протидії протиправному використанню інформації про громадян. Дійсно, майже кожен в Україні користується мобільним телефоном та різними сервісами мережі Інтернет. Як правило, переважна більшість громадян мало обізнана щодо можливостей настання негативних наслідків, пов'язаних з їх перебуванням в інформаційній сфері. Нові можливості все більше втягують громадян України у віртуальне життя, збільшуючи обсяги персональної інформації про них, їхню діяльність та оточення в мережі. На жаль, ці відомості не завжди можуть бути використані на благо людині. Старанно зібрана, збережена, певним чином опрацьована інформація, залишена людиною в мережі, може використовуватись як потужне знаряддя впливу на особистість.

Безперечним позитивним моментом, врегульованим у законі, є вимога законодавця щодо отримання дозволу на діяльність, пов'язану із обробкою персональних даних. Суттєвим серед переліку відомостей, які надаються володільцем бази персональних даних до уповноваженого державного органу з питань захисту персональних даних для формування Державного реєстру баз персональних даних, є зазначення інформації про мету обробки персональних даних, відповідно до якої визначається склад та зміст персональних даних, що підлягають обробці.

Разом з тим, ми погоджуємося з окремими авторами [12], що у зв'язку із ймовірним значним ступенем небезпеки, який може мати місце у випадку витоку інформації із бази персональних даних, потрібно змінити процедуру отримання дозволу від уповноваженого державного органу з питань захисту персональних даних, яка регулюється у ст. 9 зазначеного закону [9, ст. 9]. Стаття передбачає заявочно-реєстраційний характер дозвільної процедури, і підставою для відмови у реєстрації є тільки та обставина, що заява про реєстрацію не відповідає визначенню до неї вимогам щодо змісту, таких як інформація про володільця бази персональних даних, про найменування і місцезнаходження бази персональних даних, про розпорядників бази персональних даних. Однак, ніякої уваги законодавець не приділив *питанням програмного, апаратного, організаційного захисту баз персональних даних.* Вбачається, що діяльність володільців та розпорядників баз персональних даних може проводитись лише *після отримання ліцензії.* Уповноважений державний орган з питань захисту персональних даних має визначити ліцензійні умови здійснення даного виду діяльності, починаючи з питань організації доступу до приміщень, в яких мають розміщуватись програмно-апаратні комплекси або картотеки з персональними даними, можливість приєднання комп'ютерів із відповідними даними до локальних (глобальних) мереж, встановленого програмного забезпечення, тощо. Також має бути визначений порядок перевірки володільців та розпорядників баз персональних даних на відповідність ліцензійним умовам.

Тому передбачена в законі вимога підтвердження зобов'язання щодо виконання вимог захисту персональних даних не надає гарантій захисту і не регулює відносин з приводу відшкодування збитків у разі витоку інформації з бази персональних даних суб'єкту персональних даних. *В законі також потребує більш детального пропису повноваження правоохоронних органів для здійснення контрольно-розшукової та оперативно-розшукової функцій стосовно суб'єктів протиправної діяльності щодо використання інформації з баз персональних даних, в тому числі з використанням засобів спеціальної техніки.*

Разом із питаннями правового регулювання захисту інформації про особу виникають питання забезпечення ефективності інформаційно-аналітичної діяльності правоохоронних органів. Сьогодні існуючі в Україні інформаційні бази даних не складають повну та цілісну систему інформаційного забезпечення діяльності державних органів. Формати представлення даних не співпадають, відсутні можливості експорту-імпорту даних між базами, не існує засобів одночасної обробки інформації, що зберігається в різних базах за єдиними запитами. Шляхи подолання цих проблем полягають у *системній побудові єдиного банку реєстраційних даних всього населення держави* [13].

Збір персональних даних може здійснюватися як шляхом витребування їх у особи, якої вони стосуються, так і шляхом одержання їх з інших джерел або за допомогою проведення відповідними органами і посадовими особами власних пошукових заходів, у тому числі оперативно-розшукових, з використанням спеціальної техніки.

Збирання конфіденційної інформації правоохоронними органами передбачається, зокрема, КПК України, Закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Службу безпеки України». Так, у п. 3 ч. 1 ст. 64 КПК України встановлено, що при провадженні в кримінальній справі підлягають доказуванню обставини, що характеризують особу обвинувачуваного. Відповідно до Закону

України «Про оперативно-розшукову діяльність» збирання відомостей про особу може вестись шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, у тому числі з використанням технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації. Проведення оперативно-розшукових заходів можливе лише при наявності передбачених Законом підстав (ст. 6) і не повинне виходити за межі конкретних потреб.

Збереження інформації про приватне життя особи повинне здійснюватися таким чином, щоб при цьому виключалася можливість її втрати або несанкціонованого використання. Особливий характер цієї інформації вимагає, щоб після вирішення завдань, у зв'язку з якими вона збиралася, ця інформація була знищена і не могла бути використана в інших цілях всупереч інтересам відповідної особи. Частиною 11 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачається, що одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені. Відомості, одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності, щодо підготовки до терористичних актів чи їх вчинення окремими особами та групами, зберігаються до 5 років.

Поширення інформації про приватне життя особи, тобто її передача без згоди особи іншим суб'єктам, допускається лише у визначених законом випадках. Причому потрібно відзначити, що саме в частині регулювання порядку поширення інформації чинне законодавство носить найбільш деталізований характер. Воно в багатьох випадках визначає і ті органи, яким може передаватися конфіденційна інформація, і порядок передачі цієї інформації.

Згідно ч. 3 ст. 5 Закону України «Про міліцію», міліція не вправі розголошувати відомості, що стосуються особистого життя людини, принижують її честь і гідність, якщо виконання обов'язків не вимагає іншого. Хоча ця норма якоюсь мірою і стримує протизаконне поширення інформації про приватне життя, однак, навряд чи її можна визнати достатньою з погляду захисту інтересів особистості. *З огляду на різноманіття функцій міліції, поняття «виконання обов'язків» може тлумачитися досить вільно і не здатне виконувати роль реальної гарантії захисту інтересів особистості.*

Положення, що забезпечують конфіденційність інформації, отриманої в результаті застосування спеціальної техніки, закріплюються також у ряді інших нормативних актів. Так, згідно ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Службу безпеки України», діяльність Служби безпеки України здійснюється на основі дотримання прав і свобод людини. Органи і співробітники Служби безпеки України повинні поважати гідність людини і виявляти до неї гуманне ставлення, *не допускати розголошення відомостей про особисте життя людини.* У виняткових випадках з метою припинення та розкриття державних злочинів окремі права та свободи особи можуть бути тимчасово обмежені у порядку і межах, визначених Конституцією та законами України. З метою недопущення розповсюдження відомостей, що стосуються приватного життя громадян, КПК України передбачає недопустимість розголошення даних досудового слідства (ст. 121), а також розгляд кримінальних справ у закритих судових засіданнях (ч. 1 п.10 ст. 253).

Передбачене у ст. 31 Конституції України право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції також є однією з найважливіших гарантій прав на недоторканність приватного життя людини, його особисту і сімейну таємницю.

Однак це право може виходити за рамки приватного життя і, деякою мірою, поширюватись на сферу службових і інших суспільних відносин. Такий висновок можна зробити, зокрема, аналізуючи зміст ст.ст. 1 та 6 Закону України «Про поштовий зв'язок» [14, ст.ст. 1, 6], який з посиланням на розглянуту конституційну норму гарантує дане право користувачам, передбачаючи, що «поштова безпека – визначений законодавством комплекс заходів, спрямованих на захист таємниці інформації у поштовому зв'язку, збереження поштових відправлень, грошових коштів та засобів поштового зв'язку... Таємниця поштових відправлень, у тому числі листування та іншої письмової кореспонденції, електронних повідомлень, що пересилаються (передаються) засобами зв'язку, гарантується Конституцією та законодавством України».

Положення Конституції України, згідно яким обмеження права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції допускається тільки на підставі судового рішення, у даний час одержують усе більше закріплення і розвиток у законодавстві України. Так, згідно ч. 3 ст. 6 Закону України «Про поштовий зв'язок», «виймка та огляд письмової кореспонденції, вкладень в інших поштових відправленнях, одержання будь-яких довідок щодо них заборонено, крім випадків, визначених законом».

Це право може бути порушено уповноваженими органами при проведенні оперативно-розшукової діяльності з застосуванням спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації. Тому Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» не тільки передбачає, що оперативно-розшукові заходи, що обмежують закріплені в ст. 31 Конституції України права громадян, допускаються лише на підставі судового рішення [15], але і встановлює умови, коли таке судове рішення може бути прийнято. Ці умови пов'язані з наявністю інформації:

- про ознаки підготовлюваного, чиненого або скоєного тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- про осіб, які розшукуються або безвісті зникли;
- про загрозу життю, здоров'ю, житлу і майну працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;
- про розвідувально-підривну діяльність проти України [1, ч. 14 ст. 9].

При наявності цих умов у разі оперативної необхідності, проведення зазначених оперативно-розшукових заходів допускається на підставі рішення керівників оперативного підрозділу органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, з обов'язковим повідомленням судді та прокурора протягом доби. Якщо протягом 24 годин після одержання такого повідомлення суддя не прийме рішення про проведення відповідного оперативно-розшукового заходу, його проведення повинне бути припинене.

Треба також відзначити, що поняття «проникнення», про яке говориться в ст. 162 КК України, на сьогоднішній день не є однозначним і законодавчо визначеним, а єдиним документом, у якому зроблена спроба його визначення, є постанова Пленуму Верховного Суду СРСР № 11. Відповідно до цієї постанови, під *проникненням*, стосовно злочинів проти власності, рекомендовано вважати *вторгнення в житло з метою скоєння крадіжки, грабежу або розбою*. Воно може відбуватися не тільки таємно, але і відкрито, як з подоланням перешкод або опору людей, так і безперешкодно, а рівно за допомогою пристосувань, що дозволяють винному витягати предмети, що викрадаються, без проникнення в житло.

Однак, на наш погляд, сучасний рівень розвитку технічних засобів дозволяє робити проникнення в житло не тільки без безпосереднього проникнення до нього людини, але і без порушення недоторканності в тому розумінні, що прийнято в кримінально-процесуальному законодавстві. Так, наприклад, викрадення предметів з житла може проводитися за допомогою дистанційно керованих механізмів, а спостереження за тим, що відбувається усередині житла як за допомогою технічних засобів, вмонтованих у стіни, стелю, підлогу, системи вентиляції, технологічні отвори, щілини тощо, так і дистанційно, без механічного контакту з межами житлового приміщення.

Таким чином, для розв'язання розглянутої проблеми, надзвичайно важливим є законодавче визначення і закріплення поняття «недоторканність», що використовується у ст. 30 Конституції України. Однак, це поняття, покликане гарантувати закріплене в ній право громадян на недоторканність житла, на сьогоднішній день не тільки не визначено, але навіть і не згадується у ст. 162 КК України.

На нашу думку, поняття «недоторканність», означене в Конституції України, є об'ємнішим, ніж поняття «проникнення», яким воно замінюється у ст. 162 КК України. В результаті такого спрощеного розуміння поняття недоторканності, використаного в КК України, виходить, що стаття з назвою «Порушення недоторканності житла» насправді захищає громадян тільки від одного з видів порушення недоторканності – незаконного проникнення в житло фізичних осіб, а *власне саму недоторканність* стаття і не гарантує. У той же час, *недоторканність*, тобто *захист житла від будь-якого (усякого) посягання з боку будь кого*, може бути порушена використанням спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації, не тільки без фізичного проникнення в житло, але навіть без безпосереднього контакту з ним.

У зв'язку з наведеним вище, ми вважаємо, що гарантії недоторканності повинні поширюватися не тільки на житло, у матеріальному його розумінні, але і на всю інформацію, що у цьому житлі знаходиться і передається. Тому, порушенням недоторканності житла ми пропонуємо вважати не тільки відкрите або таємне вторгнення в це житло сторонніх осіб з метою проживання або з іншими цілями, але також і установлення в ньому засобів спеціальної техніки, що дозволяють вести прослуховування розмов, що там ведуться, або візуальне спостереження за подіями, що відбуваються у цьому житлі.

Порушення недоторканності житла буде мати місце й у тих випадках, коли за допомогою спеціальних технічних засобів, установлених за межами житла, ведеться спостереження за тим, що відбувається усередині його. Тут, на наш погляд, варто використовувати досвід кримінально-процесуального законодавства США [16], в якому вже досить давно спостереження за тим, що відбувається у житлі і прослуховування, у тому числі з використанням технічних засобів, які знаходяться поза його межами, прирівнюється до обшуку (з відповідним порядком судового санкціонування і процесуальним статусом одержуваних у результаті прослуховування і спостереження матеріалів).

Як вже було відзначено, порушення недоторканності житла (у визначені ст. 162 КК України), відповідно до його характеру і наслідків, може спричинити для винних у цьому порушенні осіб настання дисциплінарної, адміністративної або навіть кримінальної відповідальності. Одночасно чинне законодавство передбачає певну кількість ситуацій, у яких порушення недоторканності житла, без дозволу проживаючих там осіб, визнається правомірним.

Обмеження конституційного права громадян на недоторканність житла допускається, відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», при проведенні за рішенням суду оперативно-розшукових заходів з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх припинення і розкриття, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо. У разі оперативної необхідності невідкладного здійснення цих заходів оперативно-розшукові підрозділи зобов'язані протягом 24 годин повідомити суд або прокурора про застосування та підстави для їх проведення [1, ч. 14 ст. 9].

Незважаючи на те, що даний порядок формально відповідає вимогам ст. 30 Конституції («за вмотивованим рішенням суду. ... можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи»), справедливою є рекомендація приймати до судової перевірки матеріали, що підтверджують необхідність проникнення в житло без згоди проживаючих у ньому осіб, якщо такі матеріали надаються до суду.

Специфічні гарантії недоторканності житла передбачені чинним законодавством у відношенні окремих категорій осіб, чия діяльність має потребу в особливому забезпеченні. Наприклад, у відповідності зі ст. 27 Закону України від 17 листопада 1992 року «Про статус народного депутата України» народні депутати протягом усього терміну повноважень мають недоторканність, що поширюється, зокрема, і на їхнє житлове приміщення. У відповідності до цієї статті Конституції будь-які дії, сполучені з обмеженням недоторканності житла, можуть бути проведені лише після одержання на те згоди Верховної Ради України [17, ст. 27].

Трохи інші умови, при яких можливо законне проникнення в житлове приміщення судді, передбачаються Законом України від 15 грудня 1992 року «Про статус суддів». Згідно п. 4 ст. 13 проникнення в житло чи службове приміщення судді, в його особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук судді, а так само огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів можуть провадитись тільки за вмотивованим рішенням суду, а також за згодою судді в разі прийняття головою відповідного суду рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки [18, п. 4 ст. 13].

Таким чином, в Українському законодавстві досить багато норм, які забезпечують гарантії прав і свобод громадян від необгрунтованого їхнього обмеження при проведенні державними органами правоохоронної й оперативно-розшукової діяльності. Однак, як показує проведений аналіз, більшість з них були розроблені і прийняті практично без урахування можливості використання спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації для порушення конституційних прав громадян. Крім того, деякі з перерахованих правових норм, наприклад, неодноразово згадувана ст. 162 КК України, не тільки не враховують сучасний рівень розвитку спеціальної техніки, і не містять інформації про них, але і не відповідають своїй назві і положенням Конституції, з яких випливають. У зв'язку з цим, нам представляється необхідним внести в законодавчі норми, що гарантують розглянуті права і свободи громадян виправлення, що враховують сучасний рівень розвитку технічних засобів і приводять їх у відповідність зі змістом, закладеним у положеннях Конституції України, виконання яких вони покликані забезпечувати.

Література:

1. *Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18 лют. 1992 р., №2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 304.*
2. *Про міліцію: закон України від 20 груд. 1990 р., № 565-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.*
3. *Про Службу безпеки України: закон України від 25 берез. 1992 р., № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 383.*
4. *Про Державну прикордонну службу України: закон України від 3 квіт. 2003 р., № 661-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – Ст. 208.*
5. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року, №435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.*
6. *Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року, №2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.*
7. *Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 2.*
8. *Про інформацію: закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.*
9. *Про захист персональних даних: закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – N 34. – Ст.481.*
10. *Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 46. – Ст. 542.*
11. *Про Всеукраїнський перепис населення // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 51-52. – Ст. 446.*
12. *Безрученко В.С. Використання інформації про особу: організаційно-правовий аспект / В.С.Безрученко // Актуальні проблеми адміністративного права та адміністративної діяльності: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 10 грудня 2010 року). – 2010. – С. 128-133.*
13. *Безрученко В.С. Визначення концептуальних засад запровадження тотального фінансового моніторингу як ефективного засобу протидії тіншовій економіці / В.С.Безрученко // Вісник Інституту економічного прогнозування. – 2003. – С.77-82.*
14. *Про поштовий зв'язок: закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – N 6. – Ст. 39.*
15. *Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2007 № 1169 // Офіційний вісник України від 08.10.2007. – Київ, 2007. – № 73. – Ст. 2725.*

16. *Пешков М. Прослушивание и электронное наблюдение в уголовном процессе США / М. Пешков // Российская юстиция. – 1997. – № 4. – С. 55-56.*

17. *Про статус народного депутата України: закон України від 17 листопада 1992 року, № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.*

18. *Про статус суддів: закон України від 15 грудня 1992 року, № 2862-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 8. – Ст. 56.*

УДК 342.9

Р.Я. Заяць

Львівський університет бізнесу та права

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В статті проаналізовано сучасні погляди на поняття адміністративної відповідальності. Визначено загальні та спеціальні ознаки адміністративної відповідальності. Пропонується авторське визначення поняття “адміністративна відповідальність”.

Ключові слова: *юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, державний примус.*

В статье проанализированы современные взгляды на понятие административной ответственности. Определены общие и специальные признаки административной ответственности. Предлагается авторское определение понятия "административная ответственность".

Ключевые слова: *юридическая ответственность, административная ответственность, административное правонарушение, государственное принуждение.*

In the article analyzes the current views on the concept of administrative responsibility. The general and special features of the administration. A copyright definition of "administrative responsibility".

Key words: *legal responsibility and administrative responsibility, administrative violations, state coercion.*

Постановка проблеми. Найпоширенішим видом юридичної відповідальності в правовій системі України сьогодні є адміністративна відповідальність. Адміністративна відповідальність є і одним із найбільш дієвих правових інструментів у боротьбі з наймасовішими протиправними діяннями, якими є адміністративні проступки. Головною їх особливістю є те, що вони входять до широкого кола відносин, що регулюються нормами адміністративного права. Ці правові відносини виникають у сфері державного управління, економіки, соціально-культурного і адміністративно-політичного будівництва, підприємницької діяльності, а також контролю і нагляду, як у внутрішньоорганізаційній діяльності державного механізму, так і позавідомчій.

Тому вивчення інституту адміністративної відповідальності стає одним із головних напрямів в адміністративно-правових дослідженнях. Розробка визначення цього поняття є однією з основних проблем майбутнього адміністративного законодавства. Ця дефініція, що не закріплена чинним правом, може лише відобразити суб’єктивну думку науковців.

Стан дослідження. Інституту адміністративної відповідальності присвячена низка монографій, наукових статей, навчальних посібників, науково-практичних коментарів до законодавства таких авторів, як Ю.Абакумова, В. Авер’янов, О. Бандурка, О. Безсмертний, Ю. Битяк, І. Голосніченко, Є. Додін, В. Зуй, З. Кисіль, А. Комзюк, В. Колпаков, О.С. Літошенко, О. Остапенко, М. Тищенко тощо. Проте серед цих науковців немає єдності думок щодо поняття адміністративної відповідальності.

Виклад основних положень. Адміністративна відповідальність – це одне з фундаментальних понять сучасного адміністративного права. Проте, чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не дає визначення адміністративної відповідальності, незважаючи на те, що глава II має назву «Адміністративні правопорушення та адміністративна відповідальність». У ст. 23 КУпАП йдеться лише про те, що адміністративне стягнення є мірою адміністративної відповідальності і застосовується з метою виховання особи, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень, як самим правопорушником, так і іншими особами [1].

Натомість адміністративно-правова література переповнена визначеннями поняття «адміністративна відповідальність». Досліджуючи інститут адміністративної відповідальності, професор А. Комзюк визначає адміністративну відповідальність як застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки,